

A mozaik egy színe

Kocsis Károly: Egy felrobbant etnikai mozaik esete. Teleki László Alapítvány, Budapest, 1993.

Ha kisebbségi sorsban élő magyar vállalkozik arra, hogy egy anyaországban élő tudós könyvét bemutassa, „sokat” vállal magára. Így vagyok én is Kocsis Károly olyan témát dolgozott fel ebben a könyvében, amelynek mi, jugoszláviai-szerbiai-vajdasági magyarok mindenféleképpen szemtanúi, de nagymértékben részesei is vagyunk azzal a politikai harcunkkal, amelyet jogainkért és ezáltal a megmaradásunkért folytatunk. Ahhoz, hogy ezt a küzdelmünket megvívjuk a fennmaradásunkért, állandóan tanulmányoznunk kell a délszláv népek közötti viszonyokat, a feszültségeket és távolságokat.

Kocsis Károly egy szerény, de nagyon hasznos feladatra vállalkozott. Aból a rendkívülien bonyolult „gubancból”, amelyet a délszláv népek eddigi, akár különálló vagy akár közös történelmének neveznek, ő azokat a mozzanatokot dolgozta fel tudományos alaposággal, amelyek a volt Jugoszlávia területén végbementek az etnikai és vallási térszerkezet átalakulásában; az ezekkel összefüggő népességmozgásokat, az államszerveződések változásait és végül, de nem utolsósorban a jelenlegi délszláv háború etnikai, földrajzi mozgatórugóit. Ez a könyv a Magyar Tudományos Akadémia Földrajztudományi Intézetében készült alapos tudományos felkészültséggel. Kocsis Károly a földrajztudomány módszerével csoportosította és dolgozta fel az említett történelmi ismeretanyagot. Ezt azért tartom szükségesnek nemcsak egyszerűen megemlíteni, de külön is hangsúlyozni, hogy ne legyen igazságtalan Kocsis Károllyal szemben. Hiszen ő valóban saját tudományterületének megfelelően nyúlt az egyik vagy a másik adathoz, és csakis e vonatkozásukban tanulmányozta őket. Ugyanis ha ezt a módszertani megköze-

lítést nem venném észre, megvádolhatnám azzal, hogy az adatok felsorolása kissé „nyers”, és ezért nem világlik ki belőlük, hogyan áll össze egy akár szükségyszerű, akár véletlen történelmi folyamat; még kevésbé válna világossá általuk az, miért is volt elkerülhetetlen és szükségyszerű Jugoszlávia fölbomlása. Kocsis Károlynak azonban nem is az volt a célja, hogy a volt Jugoszlávia történelmét írja meg, vagy akár kivonatolja a számunkra, mint ahogyan az sem, hogy az ország földrajzi, történelmi vagy etnikai atlaszát szerkessze meg. Ezért – éppen ezért – igazítanom kell az általa az előszóban megfogalmazott célmeghatározáson olyan értelemben, hogy rámutatok arra: valóban hüen kitartott a földrajztudomány módszere mellett. A népességmozgásokra és az államszerveződések változásaira vonatkozó adatokat is következetesen alárendelte az etnikai (és csak részben vallási) térszerkezet alakulásai bemutatásának. A kisebbségi sorsban élő magyar sokkal jobban ismeri „birtokos” állama, mint saját magyar nemzete történelmét. Így vagyok ezzel én is Ennek ellenére nagyon megnyerő volt számomra, hogy Kocsis Károly könyve milyen gazdag adat- és ismeretanyagot tartalmaz. Tömören megtalálható benne a legtöbb a jugoszláv események megértéséhez nélkülözhetetlen adat, és azok pontosak is Ez könyvének a tudományos velejárója – erénye. A szerző otthonosan mozog abban az adathalmazban, amelyet mozgat – görget maga előtt.

Ám legyenek bármennyire is pontosak az adatok, a statisztikák és a térképek, önmagukban véve az élet „száraz ágát” képezik. Belőlük nem következik közvetlenül semmilyen történelmi, vagy ok-okozati összefüggés. Ezzel a megálapításommal csupán azt akarom kiemelni, hogy a történelmi folyamatok bonyolultságát és ok-okozati összefüggéseit nem lehet megmagyarázni csupán egyetlen (a jelen esetben a földrajzi, et-

nikai térszerkezeti) módszernek még a legkövetkezetesebb és legalaposabb érvényesítésével sem. Ennek ellenére Kocsis Károly nagyon jól tette, hogy a tudományos érdeklődés körébe vonta Jugoszlávia felbomlásának rendkívül bonyolult témakörét. Nem minden évben szűnik meg egy állam és születnek új államok Európában, ilyen eseményre ötven-száz évig is kell várni. A tudományos kutató számára minden bizonytalansággal az ilyen esemény „csemege”: nagy kihívás, amely képességeit próbára teszi. Kocsis Károly példáját egészen biztosan még sokan fogják követni a magyar tudományos életben, akkor majd kötelezően elő fogják venni könyvét, hogy megbízhatóan tudjanak tájékozódni abban a nagy és széles keretben, amelyben majd minél bővebben igyekeznek felfüggyölni a történelmi események összefüggéseit.

Nem fognak elegendőnek bizonyulni olyan általánosságok és általánosítások, mint hogy ha már felbomlott valamennyi kommunista (vagy kelet-európai) államszövetség (föderáció), akkor kikerülhetetlenül fel kellett bomlania ennek a jugoszláv föderációnak is. Ugyanis mindegyik más-más okokból kifolyólag bomlott fel; másrészt, a jugoszláv államszövetségnek mint államszerkezeti formának a felbomlása nem volt olyan történelmi törvényszerűség, amelynek az órája éppen most köszöntött volna ránk, mivel éppen most értek volna meg ennek a feltételei az etnikai térszerkezet változásaiban. Nem méltányolhatjuk azt a másik véleményt sem, amely szerint Jugoszlávia felbomlása teljes egészében az etnikai vezérek egymás közötti gyűlöletének (ambíciójának, kitűnni vágyásának) a teljesen véletlen következménye. Ugyanis itt, ebben az országban vagy államföderációban valami valóban nem volt rendben a kezdettől fogva. Több száz évre visszavezethető az egymás iránti elzárkózás, az egymással folytatott alattomos vetélkedés, a gyakori torzszalkodások és viszályok: 1918 óta itt a mente valóban nem volt jól begombolva. S igaz az is, hogy me-

net közben képtelenek voltak úgy ki-gombolni, hogy utána helyesen tudják újra begombolni. Jugoszlávia fennmaradására megvolt az esély. Azonban ehhez hiányzott a leglényegesebb: ez az ország sohasem tudta lerázni magától és nem tudott megszabadulni a nagyszerb eszméktől: csakis úgy szabadulhatott meg, hogy szétesett. A szerbek nem tudtak túllépni azon a gondolaton, hogy ők az egyetlen és elhivatott államalkotó nép. Minden más népet másodrendűnek és saját népességük demográfiai tartalékának tekintettek. Az ilyen államszervezés egyáltalán nem igazodik az etnikai térszerkezet logikájának változásaihoz. Az ilyen politikában nincs ésszerű érv, mert mindig van egy „újabb” érv, amely az erőpolitikából táplálkozik. Erre számos példát tudnánk felsorolni: Koszovó azért szerb föld, mert történelmileg szerb volt, még ha etnikailag már régóta nem is az. A Vajdaság, bár történelmileg sohasem volt szerb föld, most azért szerb föld, mert éppen a szerbek vannak benne többségben (azáltal, hogy többszörös etnikai tisztogatást hajtottak végre benne). Szandzsákban sincs szerb többség, mégis „egyszerűen” teljesen „jogosan” a mostani Szerbia részének tartják, és ez az indoklás elég – 1389 óta nem volt sem szerb többségű, sem szerb történelmi jellegű. (Annyira szerb, mint amennyire Abházia magyar, ha sok benne a magyar turista.) A szerbek mindig is megkövetelték azt, hogy Szerbia köztársasági határait és a szerb etnikum határait államhatárként tiszteljék. Ugyanakkor ők sohasem tisztelték a többi köztársaság és a többi etnikum határait államhatárként. A többi köztársaság határaiban csaknem a saját köztársasági és államhatáraikat látták. Most éppen ezért nem is ismerik el őket nemzetközileg érvényesített és megállapított államhatároknak, azaz az új államok határainak. (Ezeket „Tito rajzolta”.) Bosznia-Hercegovinára teljes egészében igényt tartanak, holott az sohasem volt történelmileg Szerbia része, és a szerbek is csupán a lakosság 30 százalékát teszik ki. Mivel ebben az esetben nem tudnak a

szerb történelmi jogokra hivatkozni (Bosznia-Hercegovina sohasem volt Szerbia része), s nem tudnak az etnikai többségre sem utalni, hogy mégis bizonyítsák hódításaik létjogosultságát, előveszik a telekkönyveket. Ezek szerint, állítólag, valamikor, a régmúltban, Bosznia-Hercegovina területének 65 százaléka szerbek tulajdonában volt, ezért most Szerbia része kellene, hogy legyen.

A szerbek az 1918-ban meghúzott államhatárokat elismerik, viszont azokat, amelyeket 1992-ben ismert el a nemzetközi közösség (170 ország ismerte el Horvátországot, Szlovéniát, Bosznia-Hercegovinát) nem hajlandók elfogadni.

S végül, ahol nem hivatkozhatnak sem a történelmi jogokra, sem az etnikai többség jogára, a szerbeknek ott is van mindig egy érvük: ez pedig a fegyverek érve. Ebben az esetben arról beszélnek, hogy ezt vagy azt a területet a szerbek hódították meg szuronyaik erejével: ezek szerb „szerzett” területek (ilyenek például: Észak-Bácska, Baranya, Kelet-Szlavónia), csak mások használják őket. Mert a szerbek nagylelkűek, másokat megtérnek ezeken a területeken. Még

számos példát felsorolhatnánk. Természetesen, Kocsis Károly könyve nem vizsgálhatta meg a történelmi jelenségeknek ezt a bonyolult szövevényét. Mint látjuk, Jugoszlávia nemcsak az etnikai térszerkezet ilyen vagy olyan állásából levezethető okok miatt esett szét. Azonban, így vagy úgy, még a meztelen katonai erőre való hivatkozás is egybekötődik az etnikai vonatkozásokkal: ott van Szerbia határa, ahol az utolsó szerb katonasírja van.

Kocsis Károly helyesen járt el, amikor kiragadta ezt az egy mozzanatot és ellenezte az etnikai térszerkezet változásait. Azonban, nem kellene szem elől téveszteni sohasem azt a tényt, hogy az államokat nemcsak az etnikai kohézió hozza létre, vagy annak a hiánya tünteti el. Az etnikai mozzanaton kívül van még számos más, fajsúlyában nagyon jelentős tényező (például a gazdasági és a katonai erő, de ideológiai illúziók és rögeszmék is), amelyek kohéziót képezhetnek.

Tehát más jellegű kutatások előtt is nyitva áll az út. Kocsis Károly könyve erre bátorít.

Mirnic Károly